

**ЖЕНСКО ЛИЦЕ СРПСКОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА, ТОМИН,
СВЕТЛАНА. (2011). МУЖАСТВЕНЕ ЖЕНЕ СРПСКОГ
СРЕДЊЕГ ВЕКА. НОВИ САД: АКАДЕМСКА КЊИГА.**

Књига Светлане Томин *Мужаствене жене српског средњег века* представља наставак књиге *Књигољубиве жене српског средњег века*, која је објављена код истог издавача 2007. године. Обе књиге повезује иста синтагма: *жене српског средњег века*, а бављење овим недовољно расветљеним феноменом јесте континуирани предмет интересовања ове ауторке. У обе књиге она испитује стереотипне, пре свега негативне представе о жени, али и активно учешће жена у јавном животу, посебно на пољу књижевно-културних дешавања, што умногоме руши устаљену представу о улози жена у српској средњовековној култури и друштву.

Књига *Мужаствене жене српског средњег века* састоји се из осам студија¹ обједињених темом жене и разматрањем представа о жени кроз историју. Овим Светлана Томин даље проширује и још подробније показује значајну улогу жене у културном и политичком животу средњег века. Истовремено, она подсећа да је представа о жени у средњем веку (и на Истоку и на Западу) изразито мизогина. Жене, изузев Богородице, ретко су помињане, и то, најчешће, у негативном контексту. Ауторка продубљено и истанчано, кроз историју, прати учешће жена у јавном животу, посебно се фокусирајући на њихов положај у односу на мушкарце, пре свега

¹ „Мужаства жена. О једном топосу српске књижевности средњег века”, „Жена као демонско искушење. Пример *Житија Светог Максима Бранковића*”, „Мотив оклеветаног младића. Прилог представљању зле жене у књижевности”, „Женски ликови у Доментијановом *Житију Светог Саве*”, „Дијак Добре и његов запис о Марку Краљевићу – једна прећутана тема српске средњовековне књижевности”, „Ктиторке српског средњег века. Прилог познавању”, „Два средњовековна зборника – састав и особености”, „Деспотица и монахиња Ангелина Бранковић – Света мајка Ангелина”.

указујући на родну неравноправност. Она показује да је и Аристотел *доказивао* инфериорност жене као слабијег пола, те да жене, од античких времена надаље, нису имале право да учествују у јавном и политичком животу. Оваква представа о жени, како показује ауторка, присутна је и код српских средњовековних писаца, што даље доводи до тога да се врлине код жена препознају као њихово приближавање мушком принципу.

Тако у првој студији „Мужаствена жена. О једном топосу српске књижевности средњег века” Светлана Томин детаљно образлаже атрибут мужаствена. То је, чини се, једина похвала која се упућује жени, јер уколико жене „делују као мушкарци”, онда и вреде. Као такве, оне се ословљавају атрибутима „мужаствена”, „мужеумна”, „мужевна”, па се чак о њима говори у мушком роду, као о „врлим мужевима”. *Жена као женско* у већини случајева је синоним за зло и негативно. Та представа о жени као демонском бићу датира из најранијих периода. Ева је крива за Адамово прогонство из раја, због тога све потоње представе о жени алудирају на њену грешну природу. Жена је универзално посматрана као биће ниже од мушкарца. Она је искушење које напада монахе.

Овим аспектом баве се студије „Жена као демонско искушење. Пример *Житије светог Максима Бранковића*” и „Мотив оклеветаног младића. Прилог представљању зле жене у књижевности”. Предмет прве јесте *Житије светог Максима Бранковића*, у коме је доказ светости будућег монаха управо то што он, као и многи његови предходници, успешно одолева искушењима. Овакве приче о жени веома су честе и победа над женским чарима важна је у успостављању светачке традиције, док се као пандан мушкој светости гради слика жене која сарађује са ђаволом, а често је и сама демонско биће. Овакав мизогини став својствен је, показује ауторка, и ранијој културној

традицији, али га је хришћанство још више нагласило. Хришћанска теологија негира телесно као антипод духовном. Тело и жена као искушење плоти нарушавају спасење које се постиже једино телесном и духовном чистотом.

Веома распрострањен јесте и мотив о оклеветаном младићу, који је као прича о Јосифу уобличен у Библији, али и у каснијој литератури. Овај мотив, показује Светлана Томин, често је коришћен, присутан је у античкој и средњовековној књижевности, у народној традицији, али и у модерној књижевности. Суштина приче је идентична: жена је крива за трагедију и неспоразум, њена похота и развратност којој ни сама не може да се одупре, објашњавају низ трагичних судбина. Тако и Григорије Цамблук, у свом житију Стефана Дечанског, у Симониди проналази кривца за раскол између оца и сина.

У студији „Женски ликови у Доментијановом *Житју Светог Саве*” Светлана Томин показује да српски средњовековни писци чак и када помињу жену, то чине, или веома уздржано, или у негативном контексту. Само богобојажљива и покорна жена могла је бити споменута у позитивном контексту. Тако Доментијан помиње Ану, супругу Стефана Немање, као жену која се замонашила, што је, истиче ауторка, једино вредно помена. Остали женски ликови су безимени, те се стиче утисак као да им се негира идентитет.

У петој студији „Дијак Добре и његов запис о Марку Краљевићу – једна прећутана тема српске средњовековне књижевности” ауторка отвара интересантан увид у брачне односе у средњем веку. Познато је да су бракови, не само у средњовековној Србији, били уговарани, те да су имали важну улогу у дипломатији. Наводећи пример Марка Краљевића и његових брачних недаћа, Светлана Томин показује да, иако ретко, понекад и емоције играју важну улогу у животима историјских и националних јунака, те да је неопходно стећи увид и у

њихов лични живот како би се створила комплетна слика једног човека али и једног времена. (Јован Деретић, у својој студији *Загонетка Марка Краљевића*, приписује овој декамероновској згоди део утицаја на ширење епске славе Маркове.)

Иако полази од уврежених, мизогиних поимања женског бића као негативног, Светлана Томин разматра и друге, афирмативне животне улоге жена у средњем веку. У студији „Ктиторке српског средњег века. Прилог познавању” садржан је комплексан увид у досад мало осветљену ктиторску делатност средњовековних жена. Ауторка наводи ктиторке, од Јелене, мајке Константина Великог, у Византији, преко царице Теодоре, Ирине – Пирошке, кћери угарског краља Ладислава I, Ане супруге Стефана Немање, краљице Јелене Анжујске, све до непознатих, чак и неименованих градитељки. Све оне су самостално, својим средствима, или са мужевима и синовима, оставиле у наслеђе велико материјално, али и духовно и културно богатство. Иза њих су остале бројне цркве, манастири и школе, попут оних које је градила Јелена Анжујска.

Учешће жена у јавном животу није видљиво само у изградњи манастира и цркава. Њихова делатност оставила је трага на много ширем пољу. То показује студија „Два средњовековна зборника – састав и особености”. Реч је о *Бодинском зборнику* уређеном по захтеву Ане, жене бугарског цара Јована Страцимира и *Горичком зборнику* Јелене Балшић. У *Бодинском зборнику* се налазе текстови посвећени „светим, благословеним женама мученицама”, то су текстови о светитељкама, а у *Горичком зборнику* налази се преписка Јелене Балшић и њеног духовног оца Никона Јерусалимског. И један и други зборник показују интересовања средњовековних жена и њихове духовне преокупације.

Последња студија „Деспотица и монахиња Ангелина Бранковић

– света мајка Ангелина”, као да сублимира све оно што карактерише „мужаствену жену”. На самом крају ове књиге налази се студија посвећена изузетној жени, Ангелини, жени Стефана Бранковића и мајци Ђорђа (потоњи владика Максим) и Јована Бранковића. Трагична личност, суочена са животним тегобама и губицима, од тренутка кад постаје жена слепог Ђурђевог сина, Стефана, а касније и његова удовица са троје деце коју је надживела, Ангелина Бранковић својом делатношћу ктиторке, чуварке рукописног наслеђа, помирителке, везиле и светитељке инспиративан је и упечатљив лик српског средњег века.

Књига *Мужаствене жене српског средњег века* пружа увид у средњовековни живот, а посебно осветљава положај жене и тадашње представе о њој. Одступајући од стереотипне слике средњовековне културе и продубљујући мало познату родну перспективу српског средњег века, књига Светлане Томин наговештава изузетно важан смер у даљем изучавању српске средњовековне културе. Истовремено, ова књига отвара значајну историјску димензију студија рода и, што је изузетно важно, може бити драгоцен допринос оним аспектима средњошколске и високошколске наставе који се баве књижевношћу и културом старијих епоха.

Елма И. Халиловић
elmahalilovic19@yahoo.com
(Филозофски факултет, Нови Сад – Језик и књижевност, докторанд)